

Geyikli Baba Zâviyesi ve Osmanlı Kuruluş Sürecine Etkisi

Geyikli Baba Lodge (Zawiya) and Its Effect on the Ottoman Establishment Process

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi Research Article

Mustafa Akkuş

Necmettin Erbakan Üniversitesi
akkuş75@hotmail.com

Sorumlu yazar:

Corresponding author:

Büşra Bağcı

Necmettin Erbakan Üniversitesi
bagcibusr@gmail.com

Başvuru / Submitted:
6 Mayıs 2024

Kabul / Accepted:
5 Eylül 2024

DOI: [10.21021/osmed.1479497](https://doi.org/10.21021/osmed.1479497)

Atıf/Citation:

Akkuş, M.; Bağcı, B. "Geyikli Baba Zâviyesi ve Osmanlı Kuruluş Sürecine Etkisi", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 23 (2024): 253-270.

Benzerlik / Similarity: 9

Öz

Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreci dervişlerin, fakihlerin, alplerin, gazilerin, ahilerin, bacıların en aktif olduğu dönem olmuştur. Bu dönemde muhtelif dinî ve tasavvufî zümrelere mensup pek çok âlim ve mutasavvıf kendilerine tabi yüzlerce alp, talebe ve müritleriyle birlikte Osman Bey'in hâkimiyetindeki topraklara göç etmişler ve yaşamlarını burada idame ederek uçlarda yeni bir devletin neşvünema bulacağı ilmi ve kültürel ortamı hazırlamışlardır. Genellikle Horasan bölgesinden gelen ve Yesevi dervişleri olarak adlandırılan bu gruplar Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde tekke ve zâviyeler açarak bölgenin vatan kılınmasında önemli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bu konuda etkin olanlardan biri de Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Bursa'nın İnegöl yöresine yerleşen Geyikli Baba'dır. Müritleriyle birlikte Bursa'nın fethedilmesinde de görev alan Geyikli Baba, şehrin ele geçirilmesi ile birlikte kentin kırsal bölgesine yerleşerek gönülleri fethetmeye çalışmıştır. Bu dönemde kendi adına açılan zâviyesinde halkı irşad ederek bu toprakların Türkleşmesi ve İslamlaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

İnegöl'de inşa edilen bu zâviyeye iki köy vakfedilerek ihtiyaçlarının vakfedilen köylerden gelen gelirlerle sağlanması amaçlanmıştır. Devlet tarafından varlığı tanınan ve desteklenen Geyikli Baba Zâviyesi'ne ihtiyaç duyulan şeyh, müezzin vb atamalar yapılmıştır. Uzun yıllar bölgede faaliyetlerini sürdüren bu yapı 19. yüzyılda Bektaşî tekkesine dönüşmüştür. Bir süre Bektaşî kimliği ile hizmet veren mezkûr zâviye, 1826 yılında Bektaşîliğin yasaklanması üzerine kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir. Ancak birkaç yıl sonra bazı Bektaşî zâviyelerinin açılması sırasında Geyikli Baba Zâviyesi de yeniden hizmet vermeye başlamış ve faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geyikli Baba, Osmanlı Devleti, Zâviye, Vefâiyye, Bursa.

Abstract

The foundation of the Ottoman Empire was the period in which the dervishes, jurists, alps, gazis, ahis and sisters were particularly active. During this period, many scholars and Sufis belonging to various religious and Sufi groups migrated to the lands under the rule of Osman Bey with hundreds of alps, students and disciples subject to them, and by continuing their lives here, they prepared the scientific and cultural environment in which a new state would find its emergence. These parties, who generally originated from the Khorasan region, were called Yesevi dervishes, and carried out important activities in turning the region into a homeland by launching lodges (zâviye) and shelters in various cities of Anatolia. One of the most active was Geyikli Baba, who settled in the İnegöl region of Bursa in the early years of the Ottoman Empire. Geyikli Baba, who had participated in the conquest of Bursa with his disciples, sought to win hearts by settling in the rural areas of the city after it was conquered. During this period, he contributed significantly to the Turkification and Islamisation of these lands by guiding the people in the lodges opened on his behalf.

The lodge was built in İnegöl and two villages were offered as gifts to the lodge with the aim of meeting the needs of the lodge with the income from the donated villages. According to the needs of the Geyikli Baba Lodges, which are recognised and supported by the state, appointments such as sheikhs, muezzins, etc. were undertaken. This institution, which continued its activities in the region for many years, was transformed into a Bektashi lodge in the 19th century. This zâviye, which for a time represented the Bektashis' identity, was closed and ceased its activities in 1826, when Bektashism was outlawed. Nevertheless, a few years later, when some Bektashi lodges were opened, the Geyikli Baba Lodge was reopened and began its activities where it left off.

Keywords: Geyikli Baba, Ottoman Empire, Zawiya, Vefâiyye, Bursa.

Giriş

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümü altına girişi ve yıkılış sürecinde Anadolu'nun muhtelif yerlerinde; Karesioğulları, Menteşeoğulları, Sâhib Ataoğulları, Karamanoğulları, Germiyanogulları, Candaroğulları ve Osmanogulları gibi birçok beylik teşekkül etmiştir. Bu beyliklerden Osmanogulları, gazâ politikasını çok iyi yürüterek diğer büyük beyliklere rağmen Türkmen nüfusu yanına çekmeyi başarmış, bulunduğu bölgenin stratejik konumunun da avantajını kullanarak zaman içinde büyüyüp güçlü bir cihan devleti hâline gelmiştir. Gazâ ve seferlerle yakın çevrelerinde bulunan yerleri fetheden Osmanlılar, devletin kuruluşunun tamamlanması ile birlikte Batı Anadolu'da Bizans'a ait birçok şehri fethederek, buraya pek çok dinî ve tasavvufî zümreyi de içinde barındıran önemli bir Türkmen nüfus iskân etmiştir. Bu dönemde Osmanlı hâkimiyetine giren yerlerden biri de Bursa olmuştur.

Şehir tarihsel süreç içerisinde Brusa, Brussa, Bursa, Borsa ve Bursia gibi farklı isimlerle anılmıştır.¹ Kentin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, bazı kaynaklarda milâttan önce II. yüzyıl sonlarında Prusias'a iltica eden Kartacalı Hannibal'ın teşebbüsü ile kurulduğu kaydedilir. Ayrıca Bithinya kralları tarafından şimdiki hisarın yerinde bulunan daha eski bir yerleşimin üzerinde yeniden tesis edildiği de belirtilir.² İlk dönemlerde Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalan şehir, zaman zaman Türklerin akınlarına da maruz kalmıştır. Süleyman Şah 1080'de İznik'i alarak kendisine merkez yaptıktan hemen sonra Bursa'yı fethetmiştir. Akabinde Bitinya havzasındaki bütün şehirler birer birer teslim olmuşlardır.³ Ancak bir süre sonra Bursa şehrinin Türklerin hâkimiyetinden çıkıp Bizanslılara geçtiği bilinmektedir. Nitekim Sultan Şâhinşah 1113 yılında Marmara ve Garbi Anadolu bölgelerini istila eden ve Orta Anadolu'ya doğru ilerleyen Bizanslılara karşı taarruza geçtiğinde, Bursa ve bazı kentlerin Bizans topraklarında yer aldığı görülmektedir. Bu seferler sırasında Emîr Monoluğ ve Muhammed kumandasındaki birlikler İznik, Bursa, Balıkesir ve Edremit bölgelerine kadar ilerleyerek Bizans'ın mukavemetini kırmışlar ve Çanakkale boğazına doğru yürümüşlerdir.⁴ Böylece Bursa şehri Türk kuvvetleri tarafından tekrar zapt edildiyse de kısa bir süre sonra İmparator Aleksios Komnenos tarafından geri alınmıştır.⁵ Daha sonra Alaşehir'de yapılan barış antlaşması gereğince, Marmara sahillerinin yönetimi Bizans İmparatoru'na verilmiştir. Böylece Osmanlıların bölgede faaliyet göstermelerine kadar Bursa, İznik, Bilecik, Dimboz, İnegöl, Kestel, Kite, Atranos (Orhaneli), Mihaliç (Karacabey); Kirmastı (Mustafa Kemalpaşa) Bizans tekfurlarının hâkimiyetinde kalmıştır.⁶

Osmanlı kroniklerinde Bursa şehrinin ismi ilk olarak 1308'de Bursa Tekfuru'nun diğer tekfurlarla ittifak kurarak Osmanlı kuvvetlerini Dimboz Geçidi'nde durdurmak istediği olay sırasında geçmiştir. Rivayetlere göre Osman Bey'in kardeşi Gündüz Bey'in oğlu Aydoğdu'nun şehit olduğu bu hadisede Bursa tekfuru mağlup edilmiş ve bölge Osman Bey tarafından kuşatma altına alınmıştır. Bu kuşatma sonuca ulaşmamakla birlikte şehir abluka altına alınarak her iki taraf arasında şiddetli mücadeleler yaşanmıştır.⁷ İki taraf arasında yaşanan uzun mücadelenin ardından

¹ Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 265.

² Halil İnalcık, "Bursa", TDV İslâm Ansiklopedisi, VI (İstanbul 1992), s.446.

³ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944), 109.

⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993), 154, 662.

⁵ Besim Darkot, "Bursa", İslam Ansiklopedisi, II (İstanbul 1979), s.810.

⁶ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985), 68.

⁷ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz., Kemal Yavuz, M.A. Yekta Saraç (İstanbul: K Kitaplığı, 2003). 75, 76, 77; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, haz., Atsız (İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1972). 30; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*,

Orhan Gazi, Köse Mihal'i devletin ileri gelenlerine gönderip, şehrin teslimi konusunda kendileri ile antlaşma yapılmasını teklif etmesini istemiştir. Tekfur Osmanlı kuvvetlerinin bu isteğini şehirde bulunan insanların incinmemesi ve kimsenin zarar görmemesi şartı ile kabul etmiştir. Köse Mihal gelip bu durumu Orhan Bey'e iletmiştir.⁸ Orhan Bey'in tekfurun talebini kabul etmesi üzerine Köse Mihal, tekfurun yanına gelerek kaleyi boşaltmalarını istemiştir. Tekfur kaleden çıkacakları zaman kendilerini korumaları için ücretli muhafız isteğinde bulunmuştur. Tekfurun bu isteği de kabul edilerek Bursa halkı kaleden dışarı çıkarılmıştır. Gayrimüslim halkın kaleyi boşaltması üzerine Müslümanlar yüksek sesle tekbir getirerek huzur içinde Bursa'ya girmişlerdir. Orhan Bey yapılan antlaşma gereği Hisar halkına aman verip kimsenin bir eşyasına dokundurmasına rağmen Tekfur'un kendisine ait pek çok eşyayı hisarda bırakıp gitmesi dikkat çekicidir. Orhan Gazi onun bıraktığı bu hazineyi gazilere dağıtmıştır.⁹ Böylece 1322 yılında Bursa şehri Osmanlıların hâkimiyeti altına girmiştir.¹⁰ Bu şehrin ele geçirilmesi Osmanlı Devleti için siyasî, sosyal, dinî, ekonomik ve ticarî yönden büyük öneme sahiptir. Nitekim Bizans Devleti'nin hâkim olduğu dönemden itibaren dinî hayatın en güçlü ve en yoğun bir şekilde yaşandığı mekânlardan biri olan Uludağ'ın (Keşiş Dağı) mevcudiyeti bölgenin dinî yönünü göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Bursa henüz ele geçirilmeden önce şehrin kırsal beldeleri evliyanın ve Türkmen babalarının zâviye ve tekkeleri ile dolarak, manevî bir ortam hazırlanmıştı. Bu şehir Moğol istilâsı altında çöken Türk-İslâm dünyasının âlimleri, şeyhleri ve velileri ile dolmuş; Osmanlı sultanları devletlerini bunlarla birlikte kurmuş ve yükseltmişlerdi. Nitekim mezkûr dönemde Geyikli Baba, Abdal Mûsâ, Karaca Ahmed, Abdal Mehmed, Abdal Murad Bursa'ya gelmiştir. Horasan erenleri olarak da tesmiye edilen bu zatların birçoğu emrindeki yüzlerce müritleriyle Bursa'nın fethine katılmıştır. Bu alanda çalışmamıza konu edinilen Geyikli Baba'nın, Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında, Osman Gazi döneminde Bursa'ya geldiği, bölgenin İslamlaşma ve Türkleşmesinde önemli katkılarda bulunduğu söylenebilir. Ayrıca 1322 yılında Bursa'nın fethedilmesi sırasında Geyikli Baba ve müritlerinin önemli hizmetlerde buldukları rivayet edilmektedir.¹¹ Bursa'nın fethi sonrasında yüzlerce müritleriyle faaliyetlerini sürdürdüğü bilinen Geyikli Baba Zâviyesi'nin zamanın en önemli kurumlarından biri haline geldiği görülmektedir. Nitekim daha sonraki dönemlerde bu zâviyeye; sultanlar, hanedan mensupları ve diğer ileri gelenler tarafından zengin vakıflar tahsis edildiği ve bu yapı için birçok görevlinin atandığı bilinmektedir.

1. Geyikli Baba

Osman ve Orhan Bey zamanında yaşayan, Vefâiyye tarikatına mensubiyeti bilinen Geyikli Baba, kuruluş dönemi dervişlerinden biridir.¹² Geyikli Baba, Güney Azerbaycan'ın Hoy

Hazırlayanlar, Faik Reşit Unat, Mehmed Altay Köymen C.I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949). 115, 117; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, Yalınlaştıran, İsmet Parmaksızoğlu, C.1 (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979). 38, 39, 40.

⁸ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, 85; Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih I*, 50.

⁹ Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, 131, 133.

¹⁰ Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, s.135; Hakan Yılmaz, "Bursa Fethine Yönelik Yeni Yaklaşımlar ve Bursa'nın Gerçek Fetih Tarihi", *Şehir & Toplum*, II (2015): 64.

¹¹ Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü't- Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, Hazırlayanlar, Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar, C.I, Birinci Kısım (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1997).103.

¹² Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, 105-106; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, 32; Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbâr*, 103; Geyikli Baba için ayrıntılı bilgi bkz. Ali Haydar Avcı, *Abdalan-ı Rum ve Geyikli Baba* (Ankara: La Kitap Yayınları, 2015).

kasabasında dünyaya gelmiştir.¹³ Geyikli Baba'nın hayatının ilk dönemlerine ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Geyikli Baba'nın gerçek ismi kaynaklarda farklı adlarla anılmıştır. *Yunus Emre Divanı*'nda Hasan¹⁴; Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed'in *Ravza-i Evliyâ* isimli eserinde Baba Sultan¹⁵; *Bursa Kütüğü*'nde ise Mehmed olarak zikredilmiştir.¹⁶ Bilinen binekler yerine geyiklerle dolaştığı için Geyikli Baba unvanını almıştır. Geyikli Baba da, Abdal Murad gibi, muhtemelen Bursa'nın fethinden önce bu bölgeye gelerek İnegöl taraflarına yerleşmiş olmalıdır. Yaşadığı döneme ilişkin kaynaklarda verilen bilgiler çelişkilidir. Başta Âşıkpaşazâde olmak üzere ilk dönem kroniklerin çoğu onu Orhan Gazi dönemi dervişleri arasında sayarken¹⁷, Münecimbaşı ise Osman Gazi devrinde¹⁸ yaşadığını ifade eder. Ömer Lütfi Barkan, Konya'daki bazı aşiretler arasında Geyikli Baba dervişlerinin bulunmasından hareketle onun Hoy'dan yola çıkarak ilk önce Konya'ya gelmiş olabileceğini ileri sürmektedir.¹⁹

Ahmet Refik ise Geyikli Baba'nın İnönü'de bağ ve bahçesi bulunduğunu ve bahçe hakkında Fâtih Sultan Mehmed devrine ait (855-1451/1452) bir vakıf defterinde şu satırların yer aldığını zikretmiştir. *İnönü'de Şarapdaryeri dimekle meşhur yer ki iki yüz elli dönüm yerdir. Kışdoğan oğlu İsa'dan Çavuşbaşı Murad Bey yüz eli frengi florine satın alınmış mülkdür. Mevlana Mecdüddin bi'tisiyle mukarrer ve Geyikli Baba bağ ve bahçe bile Yakup Fakih bahçesidir. Rüstem Ali ve Hamza vakfıdır. Murad Hünkâr nişaniyle*²⁰. Vakıf kayıtlarında yer alan bu bilgilere göre Geyikli Baba'nın, hayatının bir bölümünde İnönü mevkiine de gelmiş olabileceği ve ekonomik durumunun oldukça iyi olduğu söylenebilir.

Geyikli Baba, Osmanlı coğrafyasında adını ilk kez Bursa fethi sırasında duyurmuştur. Rivayetlere göre Geyikli Baba ulu bir geyiğe binmiş hâlde Bursa fethine iştirak etmiş ve savaş sırasında olağanüstü kahramanlıklar göstermiştir. Elinde altmış okka ağırlığında bir kılıç olduğu halde muhasara ordusunun önünde savaşmış ve Kızıl Kilise adı verilen bölgeyi bizzat kendi gayretleriyle ele geçirmeyi başarmıştır.²¹ Müritleriyle taarruza geçen Geyikli Baba, bölgedeki meskûn Rumlarla bizzat savaşmış, gazâ yoluyla kilise ve civarını çevreleyen Rum yerleşkesini fethetmiştir.²²

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Ali Emiri Tasnifi, Mûsâ Çelebi Evrakı nr. 1'de yer alan ve Geyikli Baba menâkıbını içeren ve iki parçadan mürekkep olan varakta Geyikli Baba'nın Kızıl Kilise'yi fethetmesi hikaye edilmektedir.²³ Bu belgede; "*Kutbü'l-Ârifin Şeyh Geyikli Baba*

¹³ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye Osmanlı Âlimleri*, haz. Muhammet Hekimoğlu, 1. Baskı, Editör: Derya Örs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019). 36; Mecdi Mehmed Efendi, *Hadaiku's-Şakaik, Şakaik-i Nu'maniye ve İzahlı Şerhleri*, yay. Abdulkadir Özcan, C.I (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989). 32.

¹⁴ *Yunus Emre Divanı*, haz., Abdülbâkî Gölpınarlı (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943). 299.

¹⁵ Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliyâ*, haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever (Bursa: Arasta Yayınları, 2000).125.

¹⁶ Kâmil Kepecioğlu, "Geyikli Baba Sultan", *Bursa Kütüğü*, II (Bursa 2010), s.109.

¹⁷ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, 105-106; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, 32; Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbâr*, 103; Mecdi, *Hadaiku's-Şakaik, Şakaik-i Nu'maniye ve İzahlı Şerhleri I*, 32.

¹⁸ Münecimbaşı Ahmet Dede, *Münecimbaşı Tarihi*, çev., İsmail Erünsal, C.I (Tercüman 1001 Temel Eser), 80.

¹⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *VD*, II, (1942): 290.

²⁰ Ahmed Refik, *Bizans Karşısında Türkler* (İstanbul: Ma'rifet Matba'ası, 1927). 167.

²¹ Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbâr*, 103; Haşim Şahin, *Dervişler, Fakihler, Gaziler, Erken Osmanlı Döneminde Dini Zümreler (1300-1400)* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 104-105.

²² Hakan Yılmaz, "Geyikli Baba Gerçeği" (İnegöl Sempozyumu Bildiri Metni II. Edisyonu) + "Geyikli Baba Belgesini Te'yid Eden Rivâyetin İkinci Bir Anonim Nüshada Yer Alan Tekrarı", *Şehrengiz Tarih ve Kültür Dergisi*, XIII/138 (2022): 9, 10.

²³ BOA, *Ali Emîri Tasnifi, Musâ Çelebi (AE. MÇLB.)* nr.: 1/12.

Hoy'dan gelmiştir. Ulu geyiğe binip gelmiştir. Geyikler kendüye musahhar imiş, gelüp İnegöl'de mekan tutmuş. Merhum Orhan Padişah hazretlerinin fethinde. Merhum Orhan padişah ol kıyıları feth ederken Kutbü'l-Ârifin Şeyh Geyikli Baba dahi ol canibde üç yüz altmış kapılı bir kilisa var imiş. Kızıl Kilisa demekle meşhur imiş. Ol kilisayı kendüler feth etmişler..”²⁴ ifadeleri ile Orhan Gazi bölgede fetih faaliyetleri yaparken Geyikli Baba'nın da Kızıl Kilise'yi fethetmesi anlatılmaktadır. Geyikli Baba'nın fetih esnasında emrindeki Türkmenlerle birlikte mühim bir kuvvet oluşturduğu ve savaşın kazanılmasında aktif bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Geyikli Baba'nın Bursa fethinde göstermiş olduğu bu çaba düzenli ordunun kurulmadığı ve daha çok alp ve dervişlerin savaşlarda ön sırayı aldığı ilk dönem fetihlerinde oldukça önemlidir. Geyikli Baba'nın kuşatma sırasında gösterdiği gayretin Orhan Gazi'nin de gözünden kaçmadığı kaynakların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Bu belgede anlatılanları Osmanlı kroniklerinden Âşıkpaşazâde de teyit etmektedir. Âşıkpaşazâde, Orhan Gazi'nin, Geyikli Baba'nın şöhretini ve namını duyup, Geyikli Baba'ya iki yük şarap ve iki yük rakı gönderdiğini anlatmaktadır.²⁵ Bu anlatılardan muhtemelen Orhan Bey'in onun heterodoks mu yoksa sünnî anlayışa mı mensup olduğunu görmek istediği düşünülebilir. O dönemde Moğol istilasından sonra Anadolu'da heterodoks düşünceye sahip Kalenderî gruplara mensup dervişlerin içki, rakı, sebzenk gibi müskirâtı kullandığı bilindiğinden, Orhan Bey'in, Geyikli Baba'ya bu hediyeleri bilinçli bir şekilde ve denemek için gönderdiği kanaatindeyiz. Nitekim bazı tarihçiler, Sünnî İslâm anlayışı içerisinde pek de hoş karşılanmayacak bu tarz bir hediyeyi göndermenin o dönemin şartlarına ve koşullarına uygun olduğunu belirtmektedirler.²⁶ Ancak koşullar ve durum ne olursa olsun Geyikli Baba için içki içme durumunun söz konusu olmadığı, belgede anlatılan hadisenin devamından da anlaşılmaktadır.²⁷ Kaldı ki Orhan Bey'in bu hediyesine karşılık Geyikli Baba'nın gönderdiği kerametvari nitelikteki hediye de onun meyhör olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sultanın bu hediyesine mukabil Geyikli Baba'nın da, gösterdiği keramette belgede anlatılmaktadır. Nitekim Geyikli Baba kendisine gönderilen hediyelerle bir zerde pişirtip, yanan ateşten de bir kor alıp pamuğa sarıp Orhan Bey'e göndermiştir. Yaşanan bu hadise ilgili arşiv kayıtlarında şu şekilde zikredilmiştir: “...baba dahi yanındaki Balım Sultan'a cevab virüb padişah bana iki yük yağ ve iki yük bal göndermişler deyü bir kazan getirdüb ateş yakdırub kaynatdırur ve içine pirinç koyub a'lâ zerde olub getiren adam nazarında ve hem anınile bu zerededen padişaha gönderib ve hem altında yanık ateşden biraz kor bir panbuk içine koyub padişaha göndermiş. Padişahını görüp bi ihtiyar nazarlarına varıp anlara dahi gaybdan taam getirip ziyafet etmişler”²⁸ Ahmet Refik'in, Geyikli Baba hakkında hazine-i evraktaki vesaik tasnifi esnasında bulunduğu belgenin içeriğinin devamında Orhan Bey ve Geyikli Baba arasında dostane ilişkilerin yaşandığı görülmektedir. Nitekim söz konusu belgeye göre Orhan Bey; “Padişah hazretleri bizim dahi bir eserimiz olsun, ne dilersen vereyim. Gözün baktığı yeri vereyim” demiş. Geyikli Baba bu söz

²⁴ BOA, AE. MÇLB. nr.: 1/12.

²⁵ BOA, AE. MÇLB. nr.: 1/12, 14; Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, 105; Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbâr*, 103.

²⁶ Bu konudaki tartışmalar için bkz: Hakan Yılmaz, “Geyikli Baba'nın İnegöl'e Yerleşmesi, Orhan Gazi ile İlişkisi ve Heterodoksluğu Yönündeki İddiaların Kesin Deliller Işığında Çürütülmesi”, (Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 2017), 461-506.

²⁷ BOA, AE. MÇLB. nr.: 1/14-15.

²⁸ BOA, AE. MÇLB. nr.: 1/14; Ahmed Refik, *Bizans Karşısında Türkler*, 170.

üzerine; “...benim gözüm çok yere baktı. İlla benim feth ettiğim yeri verin” demiştir. Bunun üzerine Orhan Bey Geyikli Baba’ya kendi fethettiği köyü vakfetmiştir.²⁹ Fetret devrinde Mûsâ Çelebi’ye hitâben düzenlenen belgede yukarıdaki ifadelerin devamında şu cümlelere yer verilmiştir. “... Ol vakf olan köyler mahsûlinden Baba’nun üzerinde Umâc çorbası bişüb, âyende ve revende ve fukarâya bezl olunur. Baba bile cevâb idüb: “Her kim Baba çorbasın ister, bunda sâkin olsun ve her kim pilâv, zerde ve nefâyis isterse Tahtalı-köye gitsün, ol zamanda Bursa’ya “Tahtalı-köyü dirler imiş. Ve dahi şikâr-ı hümayûnunuzda buyurduğunuz Geyikli Baba’nın ve Balım Sultan’ın örtüsü tecdîd olup, kırk kazkân keşkek, üç dâne sığır ve üç müd un yufka ve on kazkân pilâv ve on koyun dahi kurban ihyâ olmuştur gönderdiğiniz örtüyile”.³⁰

Geyikli Baba, Bursa’nın fethinden sonra İnegöl civarındaki zâviyesinde kendine has yaşantısını sürdürmeyi devam ettirip, mensubu olduğu tarikatı yaymaya çalışmış, hayatının geri kalan bölümünü de bu bölgede geçirmiştir. Türkmen zümresine önderlik ettiği bilinen Geyikli Baba’nın mürit sayısı her geçen gün biraz daha artmış ve devrin önemli şahsiyetlerinden biri haline gelmiştir. Arşiv belgelerinde onun adına izafe edilen bir cemaatin mevcudiyeti de babanın etki ve nüfuzunu göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.³¹ Geyikli Baba’ya mensup olan şahsiyetler arasında sadece kendi ekseninde yer alan kişilerin olmadığı, Osman Gazi’nin silah arkadaşlarından ve Orhan Gazi devrinin önemli kişilerinden biri olan Turgut Alp’in de Baba ile yakın bir dostluk kurduğu ifade edilmektedir. Söz konusu yakınlaşmanın vuku bulmasında Turgut Alp’in İnegöl bölgesinin idaresine memur oluşu da etkili olmuştur.³²

Osmanlı sultanları hâkim olduğu topraklarda yaşayan derviş ve mutasavvıflara birçok vakıf tahsis edip, Osmanlı coğrafyasında zâviye, tekke ve dergâh açmalarına izin vermişlerdir. Ancak zaman zaman onları kontrol etmekten de geri durmamışlardır. Nitekim Geyikli Baba’nın müritlerinin sayısı bir hayli artınca, bu durumu kendi iktidarı için tehdit olarak gören Orhan Gazi’nin şeyh ile ilgili bir tahkikat yaptırdığı bilinmektedir. Turgut Alp, Orhan Gazi’nin dervişleri teftiş ettiğini işitince beyine bir ulak göndererek şöyle demiştir: “...benim köylerim dâiresinde bir nice dervişler gelip, tevattun itmişlerdir (Burayı vatan tutmuşlar, yerleşmişler), İçlerinde bir derviş vardır. Geyiklerle muhabbet eder, hiç geyiklerden biri ondan kaçmazlar” demiştir. Ayrıca Geyikli Baba’nın çok mübarek bir kişi olduğunu da söylemiştir.³³ Orhan Gazi bu kişiyi işitip kimin müritlerinden olduğunu sorun diye istekte bulunmuştur. Bunun üzerine görevliler Derviş’in yanına gelerek ona kimin müridi olduğunu sormuşlardır. Bu soruya Derviş şöyle cevap vermiştir: “Baba İlyas müridiyim ve Seyyid Elvan tarîkindayım”, demiştir.³⁴ Görevliler Orhan Gazi’nin yanına gelip durumu ona bildirmişlerdir. Bu söz üzerine Orhan Gazi, dervişin yanına getirilmesini istemiştir. Derviş, Orhan Gazi’nin huzuruna davet etmişlerdir. Ancak, Geyikli Baba, yapılan teftiştten dolayı meydana gelen kırınglıktan veya incinmeden olsa gerek Orhan Gazi’nin yanına gelmemiş ve şöyle demiştir: “zinhar Orhan Gazi dahi bunda gelüb, beni günaha koymasun” demiştir. Bu haberi Orhan Gazi’ye bildirmişler, Orhan Gazi, Geyikli Baba’ya tekrar adam gönderip bizim derviş hazretiyle buluşmak elbette maksûdumuzdur. Niçin gelmez veya bizi anda varmağa niçün komaz? demiştir. Geyikli Baba şöyle cevap vermiştir: “kim, dervişler gözcü olub

²⁹ Ahmed Refik, *Bizans Karşısında Türkler*, 170.

³⁰ BOA, *AE. MÇLB.* nr.: 1/15.

³¹ BOA, *Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Mahmud Devri (AE. SMHD. I.) 173-13303*; BOA, *Cevdet Maliye (C..ML..)* 487-19868.

³² Âşık Paşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, 75.

³³ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, 105.

³⁴ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, 105; Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü’l-Ahbâr*, 103.

dua vaktin gözedüb varurlar. İnşâallah vaktinde Beğ hazretine varıp” dua ederiz demiştir.³⁵ Osmanlı kroniklerinde yer alan bilgilere göre ikili arasındaki ilişkinin zaman içinde düzeldiği görülmektedir. Nitekim birkaç gün geçtikten sonra Geyikli Baba, bir kavak ağacını omuzuna alıp götürüp, Bursa hisarında Bey-Sarayı havlusunun kapısının iç yanında bu kavağı dikmeye koyulmuştur. Bu durumu görenler hemen Orhan Bey’e giderek o derviş gelmiş, bir kavak ağacı getirmiş, diyor diye haber vermişlerdir. Orhan Gazi dervişin geldiği yere gitmiş ve ağacın dikili olduğunu görmüştür.³⁶ Orhan Gazi burada ne olduğunu sormadan Geyikli Baba şöyle demiştir: “...*bu bizüm teberrükümüz oldık çadur ammâ, dervişlerin duası sana ve senün nesline makbûldür*”, deyip hemen duâ etmiş ve durmayıp yine dönüp gitmiştir. Neşrî eserinde bu olayı anlattıktan sonra “o kavak ağacının şimdi dahi âsârı vardır” diye zikretmiş ve saray kapısının iç yanında bulunduğunu ve gayet gür, büyük bir ağaç olduğunu da ifade etmiştir. Padişahlar o ağaca tımar edip gerekli ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamışlardır.³⁷ Sonuç olarak toplumda bulunan bu gruplar ile devlet yöneticileri arasında bu tür ilişkiler hep yaşanıyordu. Çünkü sosyal hayatı yönlendiren, geniş halk kitlelerine hitap eden şeyh, mutasavvıf, derviş ve tarikat zümrelerinin, devlet idarecileri tarafından kendi yanlarına çekilmek istendiği sıklıkla rastlanan bir durumdur. Orhan Gazi de hem dervişleri teftiş edip denetliyor, hem de toplumsal tabanı geniş olan bu zümreleri de yanında tutmaya çalışıyordu. Orhan Gazi döneminde Geyikli Baba bu özelliği ile ön plana çıkıyordu. Nitekim yüzlerce müridiyle fetihlere destek veren, zâviyesinde pek çok insanı barındıran Geyikli Baba yaşadığı dönemde hem zâviyesinin olduğu yerde hem de yakın çevrede etkin bir konumda bulunuyordu.

Geyikli Baba’nın, Orhan Gazi’ye karşı göstermiş olduğu ilgi sultan tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Sultan, dervişin bu ilgi ve desteğine karşılık olarak Geyikli Baba’ya, “*bu İnegöl’ün yöresi de senin olsun*”, demiştir. Derviş, “*ey-han bu mülki ve malı Hudâ, ehline virür. Biz bunlarını ehli değilüz; mülki Hudâ sizün gibi Padişahlara ve malı dahi muamele ehline virür*”, diyerek Orhan Gazi’nin bu talebini kabul etmemiştir. Bunun üzerine Orhan Gazi: “*derviş, sözümü kabûl eyle*”, demiştir. Derviş ise; “*Padişahım, senin sözün sınmasun. Şol karşuda turan depecikden berü yirceğüz, dervişlerin havlısı olsun*” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Orhan Gazi dervişin isteğini kabul etmiş ve onun duasını alarak buradan ayrılmıştır.³⁸

Orhan Bey’in Geyikli Baba’ya tasavvufî meşrebini sorması bu dönemde tarikat ve tasavvufun oldukça etkili olduğunu ve genellikle her dervişin bir zümreye mensup olduğunu göstermektedir. Geyikli Baba’nın Orhan Bey’in sorusuna karşılık Vefaî meşrepte bir sufi olduğunu ve Baba İlyas’ın müridi olduğunu beyan etmesi de dönemin şartlarına göre oldukça dikkat çekicidir. Zira II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in Türkmen karşıtı politikalar gütmesi akabinde Selçukluların gerilemesine ve yıkılmasına sebep olan hadiselerden biri olan Baba İlyas’ın liderliğindeki isyan faaliyetine katılan Babaî dervişlerinin Osmanlı yönetiminden bir tepki görmemesi ilginçtir. Bu durumda Osmanlı Devleti’nin politikası gereği Babaîlere, Türkiye Selçuklu Devleti gibi

³⁵ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, 105, 106.

³⁶ İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osman, II. Defter*, haz, Şerafettin Turan, 2. Baskı (Ankara, TTK, 1991). 92-93; Kepecioğlu, “Geyikli Baba Sultan”, 110.

³⁷ Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, 167,169,171; Taşköprülüzâde, *eş-Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye fî Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye*, 38.

³⁸ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, 106; Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, 171; Ekrem Ayverdi, *İstanbul Mimârî Çağının Menşei’i Osmanlı Mi’marisinin İlk Devri Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402)*, C.I (İstanbul: Baha Matbaası, 1966), 23; Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through The Fifteenth Century* (London: University of California Press, 1971), 393.

bakmadığı ve bu gruba mensup şahısların da açıkça Baba İlyas'ın müridi olduğunu beyan etmesi Türkmen halk nazarındaki bakışı ve konumları göstermesi açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nin genel dinî siyaseti göz önüne alındığında, onların Babaîlere karşı sergilemiş olduğu tavır ve bakış açısının müspet olduğu yahut onları heteredoks görmediği veya Babaîlerin bu dönemde heteredoks olmadıkları anlaşılmaktadır. Buna mukabil Selçuklu kaynaklarının ise bu zümrelere karşı objektif bir bakış açısıyla değil de siyasî davrandığı görülmektedir.³⁹ Nitekim Selçukluların bu olumsuz tutumunun temelinde, I. Alaeddin Keykubad'ın zehirlenerek öldürülmesinden sonra değişen Türkmen siyaseti ve II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Babaîler ve onların dayandığı Türkmen zümrelere karşı olumsuz ve baskıcı politikalarının bir sonucu olarak bu grupların devleti uzun yıllar uğraştıran isyanlarının etkisi olduğu söylenebilir.

2. Geyikli Baba Zâviyesi ve Osmanlı Kuruluş Sürecine Etkisi

Bursa'nın önemli şahsiyetlerinden biri olan Geyikli Baba, fetihteki katkısından dolayı Orhan Gazi'nin iltifatına mazhar olmuş, kendisi için bir zâviye yaptırılmıştır.⁴⁰ Geyikli Baba, Bursa'da bugünkü adıyla Baba Sultan olarak bilinen bölgede faaliyet gösterdiği zâviyesinde kesin olarak tespit edilmeyen bir tarihte vefat etmiştir.⁴¹ Geyikli Baba'nın vefatından sonra Orhan Gazi üzerine türbe yaptırıp, yanına da bir cami inşa ettirmiştir. Geyikli Baba için yapılan bu camide beş vakit namaz kılınmış ve uzun yıllar bölge halkına hizmet verilmiştir.⁴² Daha sonra buranın ismi Geyikli Baba Zâviyesi olarak bilinmiş ve bu şekilde tasvir edilmiştir.⁴³ Bursa'nın doğu yönünde, Uludağ eteklerindeki Baba Sultan köyünde bulunan bu zâviyenin inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Orhan Bey ve Geyikli Baba'nın arasında geçen diyalogları dikkate aldığımız zaman bu zâviyenin Bursa'nın fethinde yani 1322 yılı veya akabinde inşa edildiği söylenebilir. Kısa zaman içinde bu mekân mübarek bir ziyaret yeri olmuş ve yüzlerce insan bu bölgeye gelmiştir. Mezarının civarına bir cami ve hankah yapılmıştır. Birçok misafir burada konaklama imkânı bulmuştur. Geyikli Baba Zâviyesi olarak bilinen bu yer büyük itibar görmüştür.⁴⁴ Kısa zaman içinde pek çok insanın yaşadığı bir köy haline gelen Geyikli Baba mevkisi Bursalı Lâmiî Çelebi'nin de dikkatini çekmiş ve eserinde bu yer hakkında bilgi vererek dervişi övgülü sözler ile anmıştır.⁴⁵ Geyikli Baba günümüzde bile her yıl bir kutlama ile anıldığı Baba Sultan köyünün⁴⁶ kurucusu olarak hafızalara kazınmış, Bursa çevresindeki İslamlaşma ve iskân faaliyetlerine katkıda bulunmuş bir derviş olarak görülmektedir.

Türk ve dünya tarihinin en büyük seyyahı kabul edilen Evliya Çelebi'de *Seyahatnâme* adlı eserinde Geyikli Baba ve zâviyesi hakkında bilgi vermiş ve yapının tekke olduğunu dile getirmiştir. Deveciler semtinde *Bektaşî fukaraları ile dolu şanlı dervişler tekkesi* olarak tasvir

³⁹ Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Bursa Kültür A.Ş. 2012), 99.

⁴⁰ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, 293; Taşköprülüzâde, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, 36; Hilmi Ziya Ülken, *Anadolu'nun Dinî Sosyal Tarihi (Öncüler Barak Baba, Geyikli Baba, Hacı Bektaş)*, Çeviren ve Yayına Hazırlayan: Ahmet Taşgın (Ankara: Kalan Yayınları, 2003), 76.

⁴¹ Şahin, *Dervişler, Fakihler, Gaziler*, 105.

⁴² Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through The Fifteenth Century*, 392, 126 numaralı dipnot; Murat Çerkez, "Kestel Baba Sultan Külliyesi", (Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 14-15-16 Ekim 2016 Bildiriler, C.I, İhlas Gazetecilik A.Ş., İstanbul 2017), 419-447.

⁴³ Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, 171,187; Taşköprülüzâde, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, 38.

⁴⁴ İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osman*, 95.

⁴⁵ Recai Kızıltunç, "Bursalı Lamiî Çelebi'nin Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba Şehriyar-ı Şita Eseri (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)", (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2005), 548, 549.

⁴⁶ "Baba Sultan (Geyiklisultan)", erişim 19 Temmuz, 2022;

https://www.bursa.com/wiki/Babasultan_Geyiklisultan

ettiği bu mekânın Orhan Gazi yapılarından olduğunu rivayet etmiştir. Ayrıca vakıfları olmadığından gelen bağışlarla kıt kanaat geçindiklerini zikretmiştir.⁴⁷ Seyyahın böyle bir ifade kullanmasında zâviye için bağışlanan köyler ve diğer vakıf kayıtları hakkında bilgi sahibi olmayışının etkili olduğu söylenebilir. Muhtemelen Evliya Çelebi, Geyikli Baba Zâviyesi'nin 17. yüzyıldaki ekonomik durumuna göre böyle bir tahminde bulunmuştur. Zira tahrir defterlerinde Geyikli Baba Zâviyesi'ne vakfedilen yerler hakkında önemli bilgiler mevcuttur.⁴⁸

Orhan Bey de tıpkı babası Osman Bey gibi dönemin tarikat ve mutasavvıfları ile iyi ilişkiler içerisinde olup, bu Türkmen dervişlerine köy, tarla, bağ ve bahçe vakfetmiştir. Bu durum kuruluş döneminde ilk beylerin Türkmen dervişlerinin desteğini yanlarına alma gayretlerine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Zira Geyikli Baba ve müridleri kendilerine vakfedilen toprakları iskân ve ihya ederek bölgede Osmanlı hâkimiyetini tesis etmiş, meşrulaştırmış ve yaşadıkları yerlerin Türkleşmesi ve İslamlaşmasını sağlamışlardır.⁴⁹

Tahrir defterlerine, vakıf kayıtlarına ve şer'iyeye sicillerine baktığımız zaman bahsi geçen bu şeyh ve dervişler için araziler bağışlandığı, zâviyeler inşa edildiği bilinmektedir. Tekke ve zâviyeler devletin topluma bakan yönü olma özelliği taşıdığı için çoğu dönemde devlet yöneticileri tarafından tanınmış ve faaliyetlerini sürdürmeleri için bazı ayrıcalıklar verilmiştir. Ayrıca devlet doğrudan doğruya halka ulaşamadığı veya yetersiz kaldığı dönemlerde gerekli olan hizmeti, sosyal yardımı bu kurumların aracılığıyla ulaştırmıştır. Nitekim Geyikli Baba Zâviyesi'nin devletin kuruluş sürecinde bölgede sosyal ve siyasal nizamın tesisinde büyük etkisi ve desteği olmuştur.

Tahrir kayıtlarından edindiğimiz bilgilere göre; Geyikli Baba Zâviyesi için Orhan Bey ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde Bursa yakınlarında Geyikli Baba Karyesi ve Kulb(y)ar/Kulbar Karyesi adında iki köy vakfedilmiştir. Zâviyeye vakfedilen iki köyde mütemekkin bulunan toplam 103 neferden zâviye adına sağlanan toplam gelir 9732 akçe olarak hesaplanmıştır.⁵⁰

3. Geyikli Baba Zâviyesi Vakıfları

3.1. Geyikli Baba Köyü

İnegöl'e bağlı olan karye "Orhan Bey'den (Geyikli) Baba'ya" şeklinde vakfedilmiştir. Daha sonra bu vakıfta Sakar oğlu Muhammed mutasarrıf olmuştur. MAD.16016 numaralı defterde Geyikli Baba'nın bir Babaî şeyhi olduğunu vurgulayacak şekilde "Babaîler" olarak kaydedilmiş olduğu görülmektedir. Mezkûr vakıf kaydında 34 hane ile meskûn olan köyde, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında 39 hane ve 19 mücerreden oluşan 58 nefer mütemekkin olduğu tarihi

⁴⁷ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyhatnâmesi: Bursa, Bolu, Trabzon, Erzurum, Azerbaycan, Kafkasya, Kırım, Girit*, C.II, 1. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyyid Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008). 19.

⁴⁸ BOA. *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.)* 16016, s.10; BOA. *Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı, Tapu Tahrir Defteri, Evkaflar (TADB. TTD. EV.)* 570, v. 255b-256a; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, C.I, haz., Ömer Lütfü Barkan – Enver Meriçli (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988). 109-110.

⁴⁹ Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", 290.

⁵⁰ BOA. *MAD.* 16016, s.10; BOA. *TADB. TTD. EV.* 570, v. 255b-256a; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, 109-110.

kayıtlara geçmiştir. Son sayımda 26'şar hane ve mücerredten müteşekkil 52 nefer ile meskûn köy; 1521 yılı sayımında 7783⁵¹, 1573 sayımında ise 7000 akçe geliri⁵² olduğu belirtilmiştir.⁵³

3.2. Kulb(y)ar/Kulbar Köyü

Orhan Bey dönemi sonrasında da Geyikli Baba Zâviyesi'nin sultanlar tarafından ilgi ve önemle takip edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim tahrir defterlerindeki kayıtları göre; Yıldırım Bayezid zamanında Kulb(y)ar/Kulbar köyü, Geyikli Baba Zâviyesi'ne bağışlanmıştır. 1573 yılında yapılan tahrirdeki son sayımda "Kulyaz" olarak kayıtlı bulunan köyün nüfusunun 19 neferden 52 nefere yükseldiği görülmektedir. Bunlardan 28'si hane 24'ü mücerredir. Köydeki nüfus artışının sebebi sultanların Geyikli Baba Zâviyesi için bu köyü vakfetmiş olması ve burada meskûn bulunanlara bazı ayrıcalıklar sunmuş olmasından kaynaklanabilir. 1521 ve 1573 yılı sayımlarında Geyikli Baba karyesi ile beraber yazılan köyün hâsılı son sayımda ayrı şekilde 2732 akçe olarak kaydedilmiştir.⁵⁴ Geyikli Baba Zâviyesi'ne bağlı olarak kaydedilen iki köyde mütemekkin bulunan toplam 103 neferden zâviye adına sağlanan toplam hâsıl 9732 akçe olarak hesaplanmıştır.⁵⁵

Geyikli Baba Sultan Evkâfı mukataası hakkındaki sicil kaydında İnegöl'ün Kulbar ve Bursa'daki Geyikli Baba (Baba Sultan) köylerinin gelirleri Bursa'daki bir kısım dükkân, bağ, bahçe ve ceviz ağacının vakfedildiği bilgisi bulunmaktadır. Geyikli Baba Sultan Evkâfı mukataasının 1769-1770 yılına ait iltizamları içeren söz konusu belgede mültezimin, bir yıllığına üretim kaynaklı vergilerden âşâr-ı şer'iyyesi ve rûsumât-ı örfiyyesi ve rûsum-ı yaylak ve kışlak ve otlak ve resm-i tapu-yı zemîn ve resm-i arûsâne ve bennâk ve mücerred ve rûsumât-ı örfiyye ve cürm ü cinayet ve bâd-ı hevâ gibi bazı vergileri toplama hakkını elde ettiği görülmektedir. Ayrıca kolluk kuvveti sonucu elde edilen vergileri toplama hakkını da üzerine aldığı görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu bölgedeki düzen ve güvenliği sağlama yetkisi bu zaman zarfında evkâf reayası üzerindeki kazâ yetkileri tasarruf eden Haremeyn-i Şerifeyn Müfettiş Vekili'nin denetiminde olmak kaydıyla onun yetkisine verilmiştir. Belgede görüldüğü üzere bu yetki alanı vakfın hem İnegöl'deki hem de Bursa'daki köy ve diğer gelir kalemlerini kapsamaktadır. Aynı mukataayı 1775-76 yılında Derviş Paşazâde Numan Bey üzerine almıştır.⁵⁶

Geyikli Baba Zâviyesi hakkında 16. Yüzyıla ait Kadı sicilinde Eylül 1585 tarihinde İnegöl'deki Geyikli Baba ve Balım Sultan Zâviyesi şeyhi Şeyh Seyyid Mustafa'nın görevi karşılığında vakıftan günlük sekiz akçe aldığı bildirilmektedir.⁵⁷

1573 yılı tahrir defterlerinde yer alan bilgiye göre; Geyikli Baba Köyü'nün, Geyikli Baba Zâviye'sine vakfedildiği bilgisi yer almıştır. Mezkûr dönemde bağ, bahçe, kestane ve ceviz ağaçlarından 4200 akçe gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Bursa şehir merkezinde bulunan 3

⁵¹ BOA. *Tapu Tahrir (TT.)* 113, s.216; Raif Kaplanoğlu, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri İnegöl Kazası (İnegöl İlçeleri)* (Bursa: Asa Kitabevi, 2024), 76.

⁵² BOA. *Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (KKA)* 383, s.256b. Kaplanoğlu, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri İnegöl Kazası (İnegöl İlçeleri)*, 76.

⁵³ BOA. *Tapu Defteri (TD.)* 16016, v. 20a; *TADB. TTD. EV. 570*, v. 255b; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, 110.

⁵⁴ BOA. *TD.* 16016, v. 10a; BOA. *TD.* 453, v. 109a; *TADB. TTD. EV. 570*, v. 256a; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, 109.

⁵⁵ Vedat Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", (Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri, V, Kocaeli 2019), 444.

⁵⁶ Nilüfer Alkan Günay, "18. Yüzyılda İnegöl'de Malikâne Sisteminin İşleyişine Dair Tespitler", (Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 14-15-16 Ekim 2016, Bildiriler II. Cilt, Editörler: Doğan Yavaş, Sezai Sevim, İhlas Gazetecilik A.Ş., İstanbul 2017), 667, 668.

⁵⁷ Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 24.

dükkân kirasından 1020 akçe gelir ve Geyikli Baba Köyü'nde bulunan hamam hissesinden 1080 akçe gelirin bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca 6000 akçelik para vakfı olup bu paranın işletilmesi ile elde edilecek gelirin söz konusu hamamın ve değirmenin tamir masrafına tahsil edildiği ifade edilmektedir.⁵⁸

Geyikli Baba Zâviye'sinde ilk dönemlerde kimlerin görev yaptığı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte bir dönem Sakar Oğlu Muhammed adlı bir şahsın görev yaptığı belirtilmektedir.⁵⁹ Bir süre de Deli Birader adıyla da bilinen Bursalı Gazâlî mahlaslı meşhur şair Durmuş oğlu Mehmed'in bu zâviyede görev yaptığı bilinmektedir. Rivayetlere göre Deli Birader, II. Bayezid'in şehzadesi Korkut'un eserlerinin mukabelecisi idi ve aralarının iyi olduğu bilinmekteydi. Deli Birader, Şehzade Korkut'un ölümünden sonra Bursa Geyikli Baba Zâviyesi şeyhliğine talip olmuştur. İsteği Yavuz Sultan Selim tarafından kabul edilerek adı geçen zâviyenin şeyhliği kendisine verilmiş ve burada inzivaya çekilmiştir. Gazâlî mahlasını da burada almıştır.⁶⁰ Şehzade Korkut 1513 yılında vefat ettiğine göre muhtemelen Deli Birader'e de 1513 veya 1514 yılında zâviyenin şeyhlik görevi verilmiştir.⁶¹ Tarihi kaynakların ifade ettiğine göre; bir süre zâviyede görev yapan Deli Birader daha sonra şeyhlik görevinden feragat ederek medresede eğitim faaliyetlerine intikal etmiştir.⁶² Günümüze kadar varlığını muhafaza edemeyen bu zâviye ve türbe 1167/1754 yılında tamirat geçirmiştir.⁶³

Geyikli Baba Zâviyesi'nin 18. yüzyılda da faal olduğu bilinmekle birlikte Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bu zâviyede görev yapan kişiler ve görevlendirmeler hakkında mühim bilgiler mevcuttur. Arşivde bulunan H.15.10.1147/M.10.03.1735 tarihli ilk kayda göre; Bursa İnegöl'de bulunan Geyikli Baba Sultan Zâviyesi Evkafı Mütevellisi Süleyman b. Mustafa'nın vakıf işlerini iyi yürütmesi sebebiyle bu görevin tekrar kendisine verilerek beratının yenilenmesine dair bir belge bulunmaktadır.⁶⁴ Farklı bir belgede ise Geyikli Baba Sultan Zâviyesi olarak da bilinen bu yapının İnegöl'de Yenisaray ağaları nezaretinde evkaftan mezkûr zâviye vakfı cibayetine tevcihi hakkında bir arşiv kaydı bulunmaktadır (H. 3.3.1150/ M. 1.7. 1737). Buna göre; bahsi geçen belgede mezkûr zâviyedeki isimleri zikredilen câbîlerin zâviyeye vakfedilen köylerin vakıf gelirlerini nasıl toplayacağı ile ilgili bilgiler yer almaktadır.⁶⁵ H. 29.12.1177/ M. 29.06.1764 tarihli belgede ise Geyikli Baba Sultan Zâviyesi Vakfı'ndan aldığı yevmi iki akçe ile aşçı ve ücret almadan türbedar olan Mahmut oğlu Mustafa'nın tasarruf ettiği görevlerden kendi rızası ile el çektiği ve söz konusu görevleri Ahmet oğlu Mehmet'e devretmiş olduğuna dair bir kayıt bulunmaktadır.⁶⁶ Ancak Seyyid Ahmet oğlu Mehmet'in bu görevde fazla kalmadığı

⁵⁸ BOA. KKA. 383, s.256b. Kaplanoğlu, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri İnegöl Kazası (İnegöl İlçeleri)*, 76; Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 26.

⁵⁹ Zafer Erginli, "Kuruluş Döneminde Bursa'da Faaliyet Gösteren Türkistan Kökenli Mutasavvıflar", (Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi,1995), 36.

⁶⁰ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, haz., A. Fikri Yavuz- İsmail Özen (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1972). 131; Lâtîfi, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*, haz. Rıdvan Canım (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018). 388, 389; M. Fuad Köprülü, "Gazâlî", *İslam Ansiklopedisi*, IV, ss.728-729; Orhan Şaik Gökyay, "Deli Birader", TDV İslâm Ansiklopedisi, IX (İstanbul 1994), ss.135-136.

⁶¹ Erginli, "Kuruluş Döneminde Bursa'da Faaliyet Gösteren Türkistan Kökenli Mutasavvıflar", 37.

⁶² Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ'iku's-Şakâ'ik Mecdî'nin Şakâ'ik Tercümesi*, C.2, haz. Bilal Alpaydın, Fatih Odunkıran (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022). 1238; Lâtîfi, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, 389.

⁶³ Erginli, "Kuruluş Döneminde Bursa'da Faaliyet Gösteren Türkistan Kökenli Mutasavvıflar", 37.

⁶⁴ BOA. AE. SMHD.I, 32-1910.

⁶⁵ BOA. *Cevdet-Evkaf (C. EV.)*, 28/1398.

⁶⁶ BOA. *Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Mustafa Devri (AE. SMST. III)*, 111/8396.

görülmektedir. Nitekim H. 14.02.1181/ M. 12. 7. 1767 tarihli bir belgede Bursa İnegöl'de bulunan Geyikli Baba Sultan Zâviyesi Vakfı mahsulünden almak üzere aşçılık ve türbedarlık görevlerini yürüten Seyyid Mehmed'in bu görevden ayrılması üzerine, mezkûr görevin Halil oğlu İbrahim Halife'ye verilmesine dair bir arşiv vesikası bulunmaktadır.⁶⁷

Geyikli Baba Sultan Zâviyesi'nin vakıf arazileri üzerinde ziraat eden bazı köylerin ahalsinin bir takım yolsuzluk faaliyetlerine karşı tedbir amaçlı belgelerin de düzenlendiği anlaşılmaktadır. Buna göre H.8.03.1181/ M.4.8.1767 tarihli bir belgede Bursa İnegöl'de vaki Geyikli Baba Sultan Zâviyesi Vakfı'na mülhak Geyikli Baba ve Kızık köyleri toprağında ziraat eden civar köyler ahalsinin, mahsullerini o karyede harman edip âşârlarını vermeden kendi köylerine götürmemesine dair bir arşiv kaydı bulunmaktadır. Bu arşiv kaydına göre; Geyikli Baba Sultan Zâviyesi Vakfı'na bağlı Geyikli Baba ve Kızık köyleri toprağında ziraat eden çevredeki köy halkının, ürünlerini vakfın topraklarında ziraat edip, bu yerden hâsıl olan ürünlerini mezkûr bölgelerde harman etmeyip kaldırıp, terekeleri kendi köylerinin olduğu mahalde harman etmişlerdir. Ayrıca ziraat edilen yerler için âşârlarını da vermemişlerdir.⁶⁸

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine ait bu zâviyenin etrafına Orhan Bey tarafından camii, tekke, türbe ve hamamdan müteşekkil olan bir külliye inşa ettirildiği bilinmektedir. Bursa'nın Gürsu ilçesine bağlı Baba Sultan köyünde yer alan bu külliyenin gelir kaynakları arasında civardaki bahçelerin kestane ve ceviz ağaçları, külliyenin bünyesindeki hamam, aynı mevkide yer aldığı anlaşılan değirmenle Bursa'da üç dükkân sayılmaktadır.⁶⁹ Uzun yıllar varlığını devam ettirdiği bilinen camiinin adı vakıf kayıtlarında da geçmektedir. Söz konusu H. 23.05.1190/M.10.7.1776 tarihli belgede; Geyikli Baba Sultan Camii'ne Zâviyesi mahsulünden beş akçe vazife ile imam hatip tayin edildiğine dair bilgi edinilmektedir. Bahsi geçen belgeye göre; Bursa, İnegöl'de bulunan Geyikli Baba Sultan Camii'nin hatibi olan İsmail adlı kişinin kendi isteğiyle hitabetini hak sahiplerinden Ömer Halife'ye bıraktığına dair bilgi bulunmaktadır.⁷⁰

18. yüzyılın son dönemlerine ait bir belgede Geyikli Baba Zâviyesi'ne yapılan görevlendirmeler hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Buna göre Baba Sultan Zâviye'si olarak kayıtlara geçen H. 14.11.1210/ M. 21. 05. 1796 tarihli ilk belgede zâviye vakfının mütevellisi Kuşçu Halil iken Seyyid Osman, Halil'in vefat ettiğini bildirerek mütevelliliğin kendisine verilmesini sağlamıştır.⁷¹ Ancak Saray-ı Cedîd-i Sultânî Ağası bir dilekçe ile Kuşçu Halil'in hayatta olduğunu ve Seyyid Osman Halife'nin yalan beyan ile mütevelliliği üzerine aldığını bildirmiş ve mütevellilik bunun üzerine Seyyid Osman'dan alınarak eski sahibi Kuşçu Halil'e tekrar verilmiştir (H. 22.04.1211/ M. 25.10. 1796).⁷²

Geyikli Baba Sultan Zâviyesi ile ilgili 19. yüzyıl belgesinde ise zâviye vakfının müezzinlik görevine yapılan bir atamaya ait arşiv vesikası bulunmaktadır. Geyikli Baba Sultan Zâviyesi evkafından olmak üzere günlük bir akçe vazife ile zâviyesinde müezzin olan es-Seyyid Mahmud Halife vefat etmiş ve onun yerine es-Seyyid Murad halife müezzin olmuştur.⁷³

⁶⁷ BOA, AE. SMST. III, 279/22360.

⁶⁸ BOA, AE. SMST. III 291/23320.

⁶⁹ M. Baha Tanman, "Geyikli Baba Külliyesi", TDV İslâm Ansiklopedisi, XIV (İstanbul 1996), s.47.

⁷⁰ BOA, C..EV.. 514/25988.

⁷¹ BOA. Hatt-ı Hümayûn (HAT.) 1461/24.

⁷² BOA. C..EV.. 93/4643.

⁷³ BOA. C..EV.. 65/3247.

Tarihi kaynaklardan öğrendiğimiz bilgilere göre; Geyikli Baba Zâviyesi de diğer bazı zâviyeler gibi zamanla Bektaşî tekkesine dönüşmüş ve varlığını bu şekilde devam ettirmiştir. Ancak 1826 yılında Bektaşî tekkelerinin kapatılmasıyla birlikte bu tekkenin faaliyetlerine de son verilmiştir. Kapatılan tekkelerin yeniden açılmasıyla birlikte İnegöl'ün Baba Sultan köyündeki Geyikli Baba Tekkesi de açılmıştır. Geyikli Baba türbesi ile buradaki imaret ve misafirhane zaman zaman tamirat görmüştür.⁷⁴

Geyikli Baba'nın Bursa İnegöl'de faaliyette bulunduğu zâviyesinde gayrimüslim halkın İslam'la müşerref olmasında önemli bir rolü olduğu ve bu dönemde pek çok kişinin Müslüman olmasına katkı sağladığı söylenebilir. Zira Bursa şehrinin uzun yıllar Bizans hâkimiyetinde kaldığı ve bölge halkının birçoğunun Hristiyan Rumlardan müteşekkil olduğu bilinmektedir. Bursa'da yaşayan gayrimüslimlerin bir kısmı zimmî olarak bazı yükümlülüklerle karşı dinlerini korumayı sürdürürken, bir kısım gayrimüslim halkın ise kitleler halinde İslamiyet'i kabul ettiği görülür.⁷⁵ Bahsi geçen bölgede Geyikli Baba'nın hoşgörüsü ve mevcut zâviyesindeki misafirperverliği sebebiyle pek çok gayrimüslim halkın Müslümanlığı benimsemiş olabileceği muhtemeldir. Geyikli Baba'nın bölgedeki faaliyetlerinden dolayı meşhur Osmanlı yazarı Hammer'de bu dervişi Hristiyanlar tarafından kurtarıcı hamî olarak kabul edilen Saint George (Aya Yorgi)'ye benzetmiştir.⁷⁶ Buna göre bir zamanlar Hristiyan misyonerlerin faaliyette bulunduğu Uludağ nâm-ı diğer Keşiş dağı Bursa'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte Geyikli Baba, Abdal Murad, Abdal Mûsâ vb dervişlerin etki alanına girmiştir. Bu dervişlerin yaşam tarzları bölge halkı tarafından farklı karşılanmamış ve kısa zamanda gerek yerli halk gerekse Anadolu'dan gelen Türkmen halkı tarafından kolayca benimsenmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde özellikle Rumların yoğun olarak yaşadığı Batı Anadolu şehirlerinde ve Bursa kentinde; İslamlaşma hareketinde şeyh, fakih, hoca, mutasavvıf gibi sünnî anlayışa mensup kişilerden daha çok; abdal, dede, baba, derviş olarak anılan cezbe sahibi şahısların daha etkin olduğu görülmektedir. Özellikle medrese ve düzenli eğitimden yoksun olan kırsal kesimdeki halk için bu durum söz konusudur.

Osmanlı kuruluş sürecinde açılan pek çok zâviye gibi Geyikli Baba Zâviyesi de zaman içinde küçük bir yapı olmaktan çıkmış büyük bir zâviyeye dönüşmüş ve İnegöl'e bağlı bir köyün oluşumuna katkı sağlamıştır. Geyikli Baba'ya nispeten Baba Sultan olarak tesmiye edilen bu köy Müslüman halkın yaşadığı bir mekân haline gelmiştir. Böylece bir zamanlar Rumların yaşadığı bu muhitler Osmanlı tebaasının daimi yurdu olmuştur. Orhan Bey ve Yıldırım Bayezid'in bu zâviyeye köyler vakfetmesiyle birlikte Geyikli Baba Zâviyesi tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile anılmaya başlamıştır. Nitekim Geyikli Baba çevresinde yer alan pek çok köyün, çiftliklerin ve mezraaların hâsılatının vakıf yoluyla bu yapılara devredilmesi sonucunda ekonomi alanında da gelişmeler yaşanmıştır. Tahrir defterleri ve diğer arşiv kaynaklarında zâviyelere vakfedilen yerlerin gelirleri, giderleri ve vergileri iktisadi alanın konusunu teşkil etmiştir. Böylece ilk

⁷⁴ BOA. *İrade Dahiliye (İ.DH.)* 676/47094; BOA. *Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD.)* 437/1; BOA. *Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO)* 3439/257852; BOA. *Evkâf Tasnifi Tahrirat Fonu (EV.THR.)* 268/5; BOA. *Evkâf Tasnifi Mektubi Kalemi Fonu (EV.MKT.)* 93/62; BOA. *Evkâf Tasnifi Mektubi Cihat Kalemi Fonu (EV.MKT.CHT.)* 52/15; Fahri Maden, "Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), 278.

⁷⁵ Raif Kaplanoğlu, "Osmanlı'nın Kuruluşunda Bizans Köylerinin Kültürel Etkileri", (Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu "Payitaht Bursa'nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri" Bildiri Kitabı 4-5 Nisan 2005, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2005) 136. Bursa'da yaşayan halkın İslamlaşması hakkında bilgi edinmek için bakınız: Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları), 1999.

⁷⁶ Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.1, Çev. Ahmet Ata, haz. Mümin Çevik (İstanbul: Üçdal Neşriyat). 141.

dönemde mütevazı bir şekilde kurulan zâviyeler zaman içinde çevredeki birçok köyün büyüyüp gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Bazı köylerin tarım arazilerinden elde edilen hâsılâtın Geyikli Baba Zâviye'sine vakfedilmesi mezkûr köylerdeki ziraati ayakta tutmuş ve bu köylerin uzun yıllar vakıflar sayesinde Osmanlı Devleti'nde varlığına sürdürmesine yardımcı olmuştur. Hatta bazı bölgeler önemli dervişlerin ve zâviyelerin etkisi ile nüfusunu artırmış adını farklı şekillerde duyurmuştur. Buna dair Geyikli Baba'nın ikamet ettiği yer olan İnegöl Baba Sultan köyü uzun yıllar bölge halkı için büyük önem taşımış günümüze kadar varlığını muhafaza etmiştir. Günümüzde Bursa'nın Kestel ilçesine bağlı olan Baba Sultan (Geyikli Sultan) halkı köylerinin kurucu dervişini unutmamış her yıl belli günlerde Geyikli Baba'yı yâd etmek için törenler düzenlenip, derviş pilavı pişirmişler ve gelen misafirlere ikram etmişlerdir.⁷⁷

Sonuç

Moğol İstilasası ile birlikte Horasan, Afganistan ve Orta Asya bölgesinden Anadolu topraklarına pek çok mutasavvıf, derviş ve âlim göç etmiştir. Yesevi dervişleri ve Horasan erenleri olarak da adlandırılan bu kişiler Anadolu'nun muhtelif şehirlerine yerleşerek faaliyetlerini bu bölgede devam etmişlerdir. Osmanlı topraklarına aşiretleriyle gelen dervişler, ıssız bölgelere, dağ başlarına, yol geçitlerine veya Hristiyan köylerine yakın bölgelere yerleşerek dönüşümü sağlarken, ilk Osmanlı sultanları tarafından, kendileri için yaptırılan zâviyelerde, meşrebleri mucibince İslâm inancını ve Türk kültürünü yaymışlardır. Yeni fethedilen bu toprakları ekip biçerek, yerleştikleri alanları iskâna açıp Türk yurdu haline getirmişlerdir. Osmanlı kuruluş sürecinde faaliyet gösteren ve kroniklerde yaşamına dair farklı bilgiler bulunan dervişlerden biri de Geyikli Baba'dır.

Geyikli Baba irşat hizmetinde birçok heterodoks dervişte olduğu gibi merkezi otoritenin hâkim olduğu şehir merkezlerinden uzak kırsal yerleri seçmiş ve faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Bahsi geçen bölgede dini hayattan yoksun olan halk Geyikli Baba ve müritlerini kendilerine rehber kabul etmiş ve bu zatların izinden gitmişlerdir. Ancak Geyikli Baba bulunduğu bölgede de devlet ve devlet adamları ile irtibatını kesmemiş, dönemin sultanı olan Orhan Gazi ile iletişim içerisinde olmuştur. Orhan Gazi, Geyikli Baba'nın Bursa'nın fethinde gösterdiği başarılı mücadelelere karşılık Bursa'da bir zâviye inşa ederek onun ve dervişlerin faaliyetlerini rahat bir şekilde sürdürmesini sağlamıştır. Ayrıca bu zâviyeye birçok vakıflar tahsis ederek uzun yıllar Osmanlı Devleti'nde varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuştur. Geyikli Baba çevresinde barındırdığı birçok alp ve müridi ile fetihlere katıldığı gibi etrafında oluşturduğu kültürel muhitte hem Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda mühim bir rol oynamış, hem de bölgenin kültürel değişimini sağlayarak bu toprakların kalıcı bir vatan haline dönüştürülmesinde büyük etkisi olmuştur.

⁷⁷ Baba Sultan (Geyiklisultan)", erişim 5 Nisan, 2024;
<https://www.bursadabugun.com/haber/bursa-baba-sultan-da-638-yillik-gelenek-bozulmadi-568202.html>

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, *Ali Emîrî Tasnifi, Musâ Çelebi (AE. MÇLB)* nr.:1.

BOA, *Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Mahmud Devri (AE. SMHD.I)* 32-1910; 173-13303.

BOA, *Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Mustafa Devri (AE. SMST. III)* 111/8396; 279/22360; 291/23320.

BOA, *Bâbiâli Evrak Odası Evrakı (BEO)* 3439/257852.

BOA, *Cevdet-Evkaf (C.. EV..)* 28/1398; 65/3247; 93/4643; 514/25988.

BOA, *Cevdet Maliye (C..ML..)* 487-19868.

BOA, *Evkaf Tasnifi Mektubi Kalemî Fonu (EV.MKT.)* 93/62.

BOA, *Evkaf Tasnifi Mektubi Cihat Kalemî Fonu (EV.MKT.CHT.)* 52/15.

BOA, *Evkaf Tasnifi Tahrirat Fonu (EV.THR.)* 268/5; 286/6.

BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT.)* 1461/24.

BOA, *İrade Dahiliye (İ.DH.)* 676/47094.

BOA, *Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (KKA.)* 383, s.256b.

BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.)* 16016.

BOA, *Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD.)* 437/1.

BOA, *Tapu Defteri (TD.)* 453; 16016.

BOA, *Tapu Tahrir (TT.)* 113.

BOA, *Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı, Tapu Tahrir Defteri, Evkaf (TADB. TTD. EV.)* 570.

2. Temel Kaynaklar ve Araştırma Eserleri

Ahmed Refik. *Bizans Karşısında Türkler*. İstanbul: Ma'rifet Matba'ası, 1927.

Âşık Paşazade. *Osmanoğulları'nın Tarihi*. Haz., Kemal Yavuz, M.A. Yekta Saraç. İstanbul: K Kitaplığı, 2003.

Avcı, Ali Haydar. *Abdalan-ı Rum ve Geyikli Baba*. Ankara: La Kitap Yayınları, 2015.

Ayverdi, Ekrem. *İstanbul Mimârî Çağının Menşei i Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402)*. C.I. İstanbul: Baha Matbaası, 1966.

Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed. *Ravza-i Evliyâ*. haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.

- Barkan, Ömer Lütfi. “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler.” *VD II* (1942): 279-386.
- Bursalı Mehmed Tâhir Bey. *Osmanlı Müellifleri*. C.2, Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz- İsmail Özen. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1972.
- Çetin, Osman. *Sicillere Göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Çerkez, Murat. “Kestel Baba Sultan Külliyesi”, (Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 14-15-16 Ekim 2016 Bildiriler, C.I, İhlas Gazetecilik A.Ş., İstanbul 2017).
- Darkot, Besim, “Bursa”, *İslam Ansiklopedisi*, II (İstanbul 1979), ss.806-819.
- Erginli, Zafer. “Kuruluş Döneminde Bursa’da Faaliyet Gösteren Türkistan Kökenli Mutasavvıflar.” Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 1995.
- Evlîyâ Çelebi. *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyehatnâmesi: Bursa, Bolu, Trabzon, Erzurum, Azerbaycan, Kafkasya, Kırım, Girit*. C.II, 1. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyyid Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Gelibolulu Mustafa Âli Efendi. *Kitâbü't- Târih-i Kühü'l-Ahbâr*. Hazırlayanlar: Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar. C.I, Birinci Kısım, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Gökyay, Orhan Şaik, “Deli Birader”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IX (İstanbul 1994), ss.135-136.
- Günay, Nilüfer Alkan, “18. Yüzyılda İnegöl’de Malikâne Sisteminin İşleyişine Dair Tespitler”, (Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 14-15-16 Ekim 2016, Bildiriler, II. Cilt, Editöler: Doğan Yavaş, Sezai Sevim, İhlas Gazetecilik A.Ş, İstanbul 2017).
- Hammer, Joseph von. *Büyük Osmanlı Tarihi*. C. 1, Çev. Ahmet Ata, haz. Mümin Çevik. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hoca Sadettin. *Tacü't-Tevarih*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu, C.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*. C.I, Haz. Ömer Lütfi Barkan – Enver Meriçli. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- İbn Kemâl. *Tevârih-i Âl-i Osman II. Defter*. Haz. Şerafettin Turan. Ankara: TTK Basımevi, 1991.
- İnalcık, Halil, “Bursa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VI (İstanbul 1992), ss. 445-449.
- Kaplanoğlu, Raif, “Osmanlı’nın Kuruluşunda Bizans Köylerinin Kültürel Etkileri”, (Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu “Payitaht Bursa’nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri” Bildiri Kitabı 4-5 Nisan 2005, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2005).
- Kaplanoğlu, Raif. *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri İnegöl Kazası (İnegöl İlçeleri)*. Bursa: Asa Kitabevi, 2024.
- Kara, Mustafa. *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Bursa Kültür A.ş., 2012.
- Kepecioğlu, Kâmil. “Geyikli Baba Sultan”, *Bursa Kütüğü*, II (Bursa 2010), ss.109-111.

- Köprülü, M. Fuad. “Gazâlî”, İA, IV, ss. 728-729.
- Kızıltunç, Recai. “Bursalı Lami’i Çelebi’nin Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba Şehriyar-ı Şita Eseri (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin).” Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2005.
- Lâtîfî. *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (Tenkitli Metin)*. Haz. Rıdvan Canım. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Maden, Fahri. “Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları.” Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010.
- Mecdî Mehmet Efendi. *Şakaik-i Nu’maniye ve Zeyilleri (Hadâiku’ş-Şekâik)*. C.I, Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Hadâ’iku’ş –Şakâ’ik Mecdi’nin Şakâ’ik Tercümesi*. C.2, Haz. Bilal Alpaydın, Fatih Odunkıran. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Mehmed Neşrî. *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*. Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmed Altay Köymen. C.I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949.
- Müneccimbaşı Ahmet Dede. *Müneccimbaşı Tarihi*. Çev. İsmail Erünsal, C.I., Kervan Kitapçılık.
- Oruç Beğ. *Oruç Beğ Tarihi*. Haz. Atsız. İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1972.
- Sevin, Veli. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Şahin, Haşim. *Dervişler, Fakihler, Gaziler, Erken Osmanlı Döneminde Dinî Zümreler (1300-1400)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Tanman, M. Baha. “Geyikli Baba Külliyesi”, TDV İslâm Ansiklopedisi, XIV (İstanbul 1996), ss.47-49.
- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi. *eş-Şakâiku’n-Nu’mâniyye fî ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye Osmanlı Âlimleri*. Hazırlayan: Muhammet Hekimoğlu. 1. Baskı. Editör: Derya Örs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.
- Turgut, Vedat, “Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları”, (Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri, V, Kocaeli 2019).
- Ülken, Hilmi Ziya. *Anadolu’nun Dinî Sosyal Tarihi (Öncüler Barak Baba, Geyikli Baba, Hacı Bektaş)*. Çeviren ve Yayına Hazırlayan: Ahmet Taşgın. Ankara: Kalan Yayınları, 2003.
- Vryonis, Speros. *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through The Fifteenth Century*. London: University of California Press, 1971.
- Yinanç, Mükrimin Halil. *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944.

Yılmaz, Hakan. “Bursa Fethine Yönelik Yeni Yaklaşımlar ve Bursa’nın Gerçek Fetih Tarihi”, *Şehir & Toplum*, II (2015): 61-73.

Yılmaz, Hakan, “Geyikli Baba’nın İnegöl’e Yerleşmesi, Orhan Gazi ile İlişkisi ve Heterodoksluğu Yönündeki İddiaların Kesin Deliller Işığında Çürütülmesi”, (Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 2017).

Yılmaz, Hakan. “Geyikli Baba Gerçeği” (İnegöl Sempozyumu Bildiri Metni II. Edisyonu) + “Geyikli Baba Belgesini Te’yid Eden Rivâyetin İkinci Bir Anonim Nüshada Yer Alan Tekrârı.” *Şehrengiz Tarih ve Kültür Dergisi* XIII/138 (2022): 6-25.

Yunus Emre Divanı. Haz. Abdülbâkî Gölpınarlı. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi. 1943.

https://www.bursa.com/wiki/Babasultan_Geyiklisultan Erişim 19 Temmuz 2022.

<https://www.bursadabugun.com/haber/bursa-baba-sultan-da-638-yillik-gelenek-bozulmadi-568202.html> Erişim 5 Nisan 2024.